

سطوح ادراک خود در کودکان: آیا وضعیت شغلی و تحصیلات مادر، نگرش نسبت به خود را در

پسرانشان تعیین می کند؟

Self-perception levels in children: is mother's employment status and her education determine attitude toward self in boys?

Zahra AliPanahlou

M. A. in psychology, University of Tehran, Tehran, Iran.

Reza Pourhosein*

Associate Professor of psychology, Department of psychology, Faculty of psychology and educational science, University of Tehran, Tehran, Iran.

rezaph@ut.ac.ir

Manijeh Firoozi

Assistant Professor of psychology, Department of psychology, Faculty of psychology and educational science, University of Tehran, Tehran, Iran.

زهرا علی پناهللو

کارشناسی ارشد، گروه روان شناسی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

دکتر رضا پورحسین (نویسنده مسئول)

دانشیار، گروه روان شناسی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

دکتر منیژه فیروزی

استادیار، گروه روان شناسی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

Abstract

The purpose of this study was to evaluate the level of self-understanding in male children and investigate the relationship between levels of understanding with mother's being employed or non-employed and her education. The male students of Shahriar in three age groups of 7-8, 9-10 and 11-12 years old from high economic status family were chosen through cluster random method and they were all examined and interviewed through Damon and Hart's semi-structured interview. After collecting the data and coding them based on the relevant instruction, the quantitative data was analyzed applying descriptive statistics, multivariate analysis of variance. The obtained results showed that there is a significant and direct relationship between different levels of self-understanding with age; that is, the level of self-understanding increases with age as well ($p=0/0001$, $r=0/296$). No meaningful relationship was found between the transformational levels of self-understanding and mother's education. No remarkable relationship was found between the levels of self-understanding in boys and the mother's being employed or housewife as well. So mother's employment status and her education don't determine attitude toward self in boys.

چکیده

تحقیق حاضر با هدف سنجش سطوح ادراک خود عینی در کودکان پسر و نیز بررسی رابطه میان سطوح ادراک با وضعیت شغلی و میزان تحصیلات مادر انجام گرفت. بدین منظور، دانش آموزان پسر شهرستان شهریار در سه رده سنی ۷ و ۸ سال، ۹ و ۱۰ سال و ۱۱ و ۱۲ سال از طبقه اقتصادی بالا بصورت تصادفی خوشه‌ای انتخاب گردیده و مورد سنجش و مصاحبه با مصاحبه نیمه ساختاریافته دیمون و هارت قرار گرفتند. پس از جمع آوری پاسخها، داده‌ها با استفاده از مشخصه‌های آمار توصیفی و تحلیل واریانس چندمتغیری، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. نتایج حاصل شده نشان دادند که میان سطوح مختلف ادراک خودعینی با سن کودکان رابطه معنادار و مستقیم وجود دارد به این معنا که با افزایش سن، سطح ادراک از خود در کودکان نیز بالاتر می‌رود ($r=0/296$, $p=0/0001$). همچنین نتایج پژوهش نشان دادند که سطوح تحولی ادراک خود عینی با سطح تحصیلات مادر در هیچ رده سنی رابطه معنادار ندارد. و نیز میان سطوح ادراک خود عینی و وضعیت شغلی مادران رابطه معناداری در هیچکدام از رده‌های سنی کودکان یافت نشد. از این پژوهش می‌توان نتیجه گرفت که نه وضعیت شغلی و نه میزان تحصیلات مادر، نگرش نسبت به خود را در پسرانشان تعیین نمی‌کند.

Keywords: Self perception, maternal education, maternal employment status, child, transformation.

واژه‌های کلیدی: ادراک خود، تحصیلات مادر، وضعیت اشتغال مادر، کودک، تحول.

سطوح ادراک خود در کودکان: آیا وضعیت شغلی و تحصیلات مادر، نگرش نسبت به خود را در پسرانشان تعیین می کند؟
Self-perception levels in children: is mother's employment status and her education determine attitude ...

مقدمه

شناخت "خود"^۱ با تولد آغاز می شود و نقش والدین در شکل گیری این درک از مفهوم خود بسیار مهم است. آن دسته از کودکان که نیازهای عاطفی و اولیه شان در رابطه با پدر و مادر ارضا شود، الگوهایی از رفتار و شناخت نشان می دهند که از ویژگیهای بارز آن دوست داشتنی بودن و ارزشمندی است (چاپار^۲، ۲۰۱۹). خود در چندین معنا به کار می رود اما در گسترده ترین معنا این واژه به کلیت سوژه در مقابل با جهان بیرونی دلالت دارد. به عبارتی خود عبارت است از تجربه اساسی و بنیادی ما از خودمان به مثابه شخص (مایکل سنت کلر^۳، ۲۰۰۰). خود را می توان سازمان فراگیری دانست که تمام عوامل روانی از جمله ایگو را در سطح مفهوم بالاتری وحدت می بخشد (میسنر^۴، ۱۹۸۰). اساس تصور از خود در انتهای سال اول در کودک به دلیل تعامل کودک با والدینش شروع به شکل گیری می نماید. زمانی که کودک متوجه می شود که درخواست او فوری مورد اجابت قرار می گیرد، این جسارت و سعی را می کند تا با دیگران ارتباط برقرار نماید و این حس برای او ایجاد می شود که جهان جایی امن و منسجم است (لون^۵، ۲۰۱۹). هارتر^۶ (۲۰۱۲) اعتقاد دارد که شکل گیری مفهوم کلی "خود" به صورت یک تصور کلی و ساختارمند قبل از حدود ۷-۸ سالگی صورت نمی پذیرد. در نگاهی کلی سیر تحول خود در کودکان بدین شرح است که کودکان تا سن ۶-۷ سالگی خود را برحسب ویژگی های جسمانی و مادی توصیف و کمتر خود را به عنوان موجودی روانی معرفی می کنند (ورسچورن، دومن و بایس^۷، ۲۰۱۲). وقتی فرد از وهله کودکی اولیه گذر می کند، در اواسط کودکی به تدریج توصیف خود را انتزاعی تر می کند و شکل اجتماعی و روانی به آن می دهد و از توصیف خود به صورت مادی و فیزیکی دور می شود گرچه انسان هرگز از توصیف خود به صورت فیزیکی چشم پوشی نمی کند. در این سن کودک بین ذهن و بدن، بین آنچه در درونش می گذرد و وقایع خارجی و بین خصوصیات روانی و انگیزشی تمایز قائل می شود در نتیجه می تواند درباره خودش فکر کند و افکار خود را مهار نماید (دیمون و هارت، ۱۹۸۴، به نقل از پورحسین^۸، ۱۳۸۱).

در این سن کودک بین ذهن و بدن، بین آنچه در درونش می گذرد و وقایع خارجی و بین خصوصیات روانی و انگیزشی تمایز قائل می شود در نتیجه می تواند درباره خودش فکر کند و افکار خود را مهار نماید. ادراک خود، به عنوان شیوه ای است که افراد دنیای درونی خودشان را سازماندهی و تفسیر می کنند و به عنوان کلیت پیچیده، سازمان یافته و سیستم پویا از باورهای آموخته شده، نگرش ها و عقاید است که در هر شخص آن حقیقت مربوط به وجود خودش را حفظ می کند (رومانگولی و وال^۸، ۲۰۱۲). داشتن نگاه تکاملی به ادراک خود و پیگیری تحولات آن در زمانهای گوناگون باعث شده که روانشناسان این سازه پیچیده و پویا را در قالب الگوهای تحولی بررسی کنند. الگوی تحولی دیمون و هارت^۹ (۱۹۹۱) نیز که در دسته دیدگاههای شناختی اجتماعی قرار می گیرد و متاثر از نظریه خود جیمز^{۱۰} است، "خود" را سازه ای اصلی می داند که نقش واسطه میان دنیای بیرونی و درون ذهنی را برعهده دارد و باعث تنظیم رفتار فرد می گردد. دیمون و هارت تلاشهای خود را به اصل سازمان یابی و روند تحولی "خود" معطوف کرده اند و الگویی مرحله به مرحله را براساس سطوح متفاوت استدلال فرد از ویژگیهای خودش ارائه نموده اند. ایشان ادراک خود را یکی از ویژگی های بنیادین انسان دانسته و معتقدند این خصیصه در سالهای نخست زندگی شروع می شود و در خلال زندگی ادامه پیدا می کند. این ملاحظات که شخص برای تمایز خودش از بقیه قائل می شود، شامل ویژگی های جسمی، فعالیتها و توانایی ها، خصلتهای اجتماعی، افکار و شناختها و نیز باورهای فلسفی می گردند (پورحسین، ۱۳۸۳).

1 self

2 chaparro

3 St.Clair.Michel

4 Meissner

5 lone

6 Harter

7 Verschueren, Doumen, Buyse

8 Romagnoli, Wall

9 Damon, hart

10 James

دیمون و هارت (۱۹۹۱) یک الگو و مدل مکعبی از "خود" ابداع نمودند که در آن خود مفعولی و خود فاعلی در ۴ سطح مطرح می‌گردند که عبارتند از: خودشناسی مقوله‌ای^۱، سنجش مقایسه‌ای^۲، استلزام‌های بین فردی^۳، نظام یافتگی باورها و ارزشهای زندگی^۴ در این مدل دیمون و هارت این نکته را مطرح نمودند که غیر از مشخص کردن سطوح تحول ادراک خود، چگونگی توصیف از خود به صورت‌های مادی، اجتماعی و روانی نیز مورد بررسی قرار می‌گیرد. در سنجش سطح تحول ادراک از خود، به استدلال‌های فرد و اینکه چرا خودش را به آن شکل توصیف می‌کند بسیار اهمیت داده می‌شود. بطور مثال ممکن است یک کودک ۶ ساله و یک نوجوان ۱۶ ساله خود را بصورت «من قدبلند هستم» توصیف نمایند اما استدلال آنها در توجیه این ویژگی با هم متفاوت است و سطوح مختلفی از ادراک خود را معین می‌کند. آنها ادراک خود را یکی از خصیصه‌های بنیادی انسان می‌دانند که در نخستین سالهای زندگی آغاز شده و در خلال زندگی تداوم می‌یابد. نظریه‌پردازان این رویکرد در ادامه پژوهشهای روانشناسی چون جیمز، مید، پیاژه و کلبِرگ سعی کرده‌اند فرایند پدیدآیی و تحول "خود" را بررسی کنند و مراحل شکل‌گیری و سازمان‌یابی و توازن آن با تحول شناختی را مشخص نمایند. در این روی آورد استدلال‌های کودک درباره خود از مراحل می‌گذرد که به لحاظ کیفی از یکدیگر متمایزند (دیمون و هارت، ۱۹۹۱).

ادراک خود، از عوامل متعددی تأثیر می‌پذیرد. عکس‌العمل دیگران به خصوص والدین، تعامل‌های اجتماعی، محیط، ژنتیک و ارتباط‌های کودک از جمله عامل‌هایی هستند که مورد بحث محققان بسیاری بوده‌اند (جاشی، اسمیت، واله، کمپبل^۵، ۲۰۱۹؛ جیسون و باتلر، ۲۰۰۵). ایجاد دلبستگی ایمن که می‌تواند بر ادراک خود کودکان تأثیرگذار باشد، تحت تأثیر سه عامل مهم: در دسترس بودن، حساس بودن و پاسخگو بودن است (بالبی^۶، ۱۹۸۰، به نقل از بریجز^۷، ۲۰۱۷). بنابراین عدم حضور مادر در کنار فرزند در دو سال اول زندگی ممکن است این دلبستگی را تحت تأثیر قرار دهد. گرچه برخی از پژوهش‌ها نشان می‌دهند که فرزندان مادران شاغل همیشه تحت‌الشعاع کارهای بیرون از خانه مادر قرار نمی‌گیرند و حتی گاهی مادر شاغل زمان بیشتری را برای گذران زمان با فرزندان خویش نسبت به مادر خانه‌دار اختصاص می‌دهد (هندرسون^۸، ۱۹۹۹؛ به نقل از لیرا^۹، ۲۰۱۸). پس شاید بتوان زمان را عامل مهمی در شکل‌گیری دلبستگی ایمن در کودکان تلقی نمود. نتایج بسیاری نشان دادند که کیفیت زمانی که مادر با کودک سپری می‌کند بسیار مهمتر از طول زمانی است که آن دو با هم هستند (زانا، اسمایک، کوگا و کارلسون^{۱۰}، ۲۰۱۳). همچنین پژوهشگرانی مانند گریب و بوتاکیدیس، (۲۰۱۸)، بیانچی^{۱۱} (۲۰۰۹)، هوستون و آرونسون^{۱۲}، (۲۰۰۵)، نیکولسون، برتلسن، ویلیامز و عبد^{۱۳} (۲۰۱۰)، ون وانگر^{۱۴} (۲۰۰۸) و فوگل^{۱۵} (۲۰۱۰)، اثرات اشتغال مادر بر ادراک خود کودک را بررسی کرده‌اند. برخی یافته‌ها نشان از عدم ارتباط میان اشتغال مادر با ادراک خود کودک است و برخی دیگر ارتباط معناداری میان این متغیرها یافته‌اند. این تناقض نشان از تأثیر بافت فرهنگی دارد. همین عامل سبب شد که در این پژوهش اثر اشتغال مادر مجدد بر ادراک خود کودک در بافت فرهنگی مربوط به طبقه اقتصادی بالای جامعه مطالعه شود.

از دیگر فاکتورهای مربوط به مادر که ممکن است بر ادراک خود کودکان تأثیر داشته باشد، میزان تحصیلات مادر است. یکی دیگر از مسائل مطرح در شرایط کنونی کشور ایران، بالا رفتن سطح تحصیلات جامعه و از جمله زنان و مادران است. انتظار می‌رود که با بالا رفتن سطح تحصیلات مادران، شاهد بالا رفتن سطح کیفیت فرزندپروری آنان بود. تحقیقات زیادی مانند تحقیقات پورحسین (۱۳۸۱)، کرید، ورتوینن، مک الوانی و استین‌مایر^{۱۶} (۲۰۰۵) و ملکشاهی و فرهادی (۱۳۹۲) نیز اثرات مثبتی را نشان داده‌اند. بسیاری از تحقیقات نشان داده‌اند که باورهای مربوط به خود در مادران، با سبک فرزندپروری و تعامل مادر-کودک ارتباطی دوسویه و مستقیم دارد. از سوی دیگر

1 Categorical Identification

2 Comparative Assessment

3 Interpersonal Implication

4 Systematic Beliefs and Plans

5 Joshi, Smith, Vale, Campbell

6 Bowlby

7 Bridges

8 Handerson

9 Leira

10 Zeanah, Smyke, Koga, Carlson

11 Bianchi, D

12 Husten & Aronson

13 Nicholson, Berthelsen, Williams & Abad

14 Vanwanger

15 Fogel

16 Crede, Wirthwein, McElvany & Steinmayr

سطوح ادراک خود در کودکان: آیا وضعیت شغلی و تحصیلات مادر، نگرش نسبت به خود را در پسرانشان تعیین می کند؟
Self-perception levels in children: is mother's employment status and her education determine attitude ...

مطالعات زیادی نیز، اثرگذاری میزان تحصیلات مادر بر خودباوری و ادراک خود مادران را تایید نموده‌اند (اوجلمن، ارول، کاراساهین و آکیول^۱، ۲۰۱۹).

با توجه به تغییرات زیادی که در جامعه در حال گذار ایران طی سالهای اخیر اتفاق افتاده، به نظر می‌رسد بررسی اثرات این تغییرات گسترده مانند افزایش ناگهانی تعداد مادران شاغل و ارتقای سطح تحصیلات مادران به تبع افزایش ظرفیت دانشگاه‌ها، بر ادراک خود فرزندان ضروری است. اگر مادران اثرات تحصیلات و اشتغال خود روی کودکان را بدانند می‌توانند با برنامه‌ریزی بهتر و درک صحیح‌تری، اثرات منفی و مثبت آنها را روی کودکانشان بررسی و جبران نمایند. بحث درباره اثرات اشتغال و تحصیلات مادران بر کودک با اختلاف نظرهای بسیاری همراه است. لذا مسئله اصلی در این پژوهش با توجه به خلا موجود در تحقیقات در این زمینه در کشورمان با توجه به مسائل جدید اجتماعی مانند تحصیل و اشتغال فراگیر زنان، این است که آیا ارتباط معناداری بین سطوح تحول ادراک خود در کودکان پسر ۷ تا ۱۲ ساله شهر شهریار با شاغل یا خانه‌دار بودن و تحصیلات مادران در سه سطح سنی مختلف وجود دارد یا نه.

روش

پژوهش حاضر تحولی بوده و با توجه به هدف از نوع پس رویدادی توصیفی و مقطعی و شیوهی اجرای آن همبستگی است. جامعه آماری پژوهش حاضر تمامی دانش آموزان پسر مقطع ابتدایی شهرستان شهریار است که در سال تحصیلی ۹۷-۹۸ مشغول به تحصیل بوده‌اند. گروه نمونه شامل ۱۶۷ نفر از مدارس غیرانتفاعی در مناطق دارای پایگاه اقتصادی بالا است که به صورت تصادفی خوشه ای انتخاب شده‌اند. روش پژوهش، بالینی و فردی بوده و با استفاده از مصاحبه انجام شده است. مصاحبه در این روش ابزاری است که تسهیل کننده بررسی عمیق از سطوح واقعی تحول ادراک خود کودک است. در این مصاحبه‌ها، آزمودنی‌ها پس از پاسخ به سوالات اصلی مصاحبه با سوالات واری کننده، استدلال های خود را به صورت جواب عرضه کرده‌اند.

ساختار مصاحبه پیشنهادی دیمون و هارد برای ادراک خود عینی دارای ۴ ماده شامل خود توصیفی، خود ارزشیابی، خود در بعد زمان، علائق و آرزو ها است و با کدگذاری و تحلیل سوالات واری کننده، سطوح تحول ادراک خود نیز سنجش می گردد. در این چهارچوب هر جواب کودک با سوال های واری کننده بیشتر مورد بررسی واقع می شود. جواب به این سوال ها نوع استدلال و سطح چرایی پاسخ ها را مشخص می‌کنند. هر ماده دارای دو نوع سوال اصلی و واری کننده است که مانند آزمون مخالف پیازه است و سطح و انواع ادراک خود در کودک را معین می کند. پس از ایجاد رابطه خوب و راحت، سوال کردن و واری آنها تا جایی ادامه پیدا می کند که آزمودنی واژه نمی دانم یا قبلاً گفته ام را به کار برد، پاسخ های تکراری باشد و یا به نظر بیاید که خسته شده است (تشخیص این موضوع به عهده آزمایشگر است). نکته اصلی در اجرا، این است که سوال باید قابل فهم برای کودک باشد. به همین دلیل سوالات مختلف و متنوعی در توصیف یک مقیاس از زاویه ها و جوانب مختلف برای روشن شدن استدلال کودک پرسیده می‌شود. وقتی آزمودنی منظور سوال را متوجه شد، پرسیدن یکی از آنها کافی است. سوال های اصلی و واری کننده روشن کننده نوع خویشتن و سطح تحول یافتگی آن است. برای نمره گذاری از واحدی به نام چانک استفاده می‌شود. هر چانک، یک صفت و ویژگی کودک را بیان می‌کند که نوعی استدلال و چرایی را نیز در پی دارد. این صفت یک جنبه از جنبه های مادی، فعال، اجتماعی و روانی را بیان می کند. به عبارت دیگر هر چانک یک واحد نمره گذاری محسوب می‌شود که به ویژگی های معنادار تعلق می گیرد. صفت یا ویژگی معنادار آن است که یکی از انواع ادراک خود را در یکی از سطوح تحولی نشان می دهد و با نوعی استدلال همراه است. یک چانک از دو قسمت تشکیل شده است:

۱- صفتی که به وسیله آزمودنی در پاسخ به سوال مصاحبه گفته می شود.

۲- پاسخ استدلالی که در جواب سوال واری کننده پژوهشگر بیان می گردد.

کدگذاری جواب ها این گونه است که در ابتدا نوع توصیف خود را مشخص نموده و بعد با توجه به نوع استدلال کودک سطح تحولی آن در یکی از سطوح چهارگانه تعیین می شود مثلاً در تصویر جسمانی از خود در سطح ۱ برای کودک ویژگی‌های جسمانی بدون استدلال مهم است. در سطح ۲ ویژگی های مادی خود، بر اساس فعالیت یا توانایی خود عنوان می شود. در سطح سه ویژگی های جسمانی خود، بر اساس روابط اجتماعی عضویت گروهی تجلی پیدا می کند. در سطح چهارم نیز ویژگی های مادی خود تحت تاثیر معیارهای اخلاقی و یا ارزش های زندگی است

¹ Ogelman, Erol, Karaşahin, Akyol

این مصاحبه در تحقیقات زیادی استفاده شده و اعتبار و روایی آن اندازه گیری شده است. دیمون و هارت برای روایی درونی، آزمون مصاحبه را در مورد کودکان ۴ تا ۱۴ ساله انجام دادند و نتایج، همبستگی بالایی (۰/۷۸) بین آزمودنی ها نشان داد. در در پژوهش دیگری همبستگی درونی سطح نما و میانگین موزون این ۰/۸۳ بوده است (دیمون و هارت ۱۹۹۱). در ایران نیز خامسان (۱۳۷۴) و غلامعلی زاده (۱۳۸۰) آن را اعتباریابی نمودند و ضریب همبستگی میان دوبار کد گذاری ۰/۹۲ برای فاکتورهای مختلف به دست آمد. برای کدگذاری جوابها، از واحدی به نام چانک استفاده می شود که ویژگی معنادار و دارای استدلالی است که توسط آزمودنی ارائه می گردد. نتیجه میانگین این چانکها، نمره ای به نام میانگین موزون به دست می دهد که داده ای کمی و قابل تحلیل آماری است.

برای تحلیل آماری داده ها از روش های مختلفی استفاده گردید که شامل ضریب همبستگی اسپیرمن و آزمون تحلیل واریانس است. همچنین جهت مشخص کردن تفاوت میانگین ها از آزمون تعقیبی توکی استفاده شده است.

یافته ها

تعداد پسران شرکت کننده در پژوهش ۱۶۷ نفر بودند که تعداد ۶۰ نفر در رده سنی ۷-۸ سال، ۵۶ نفر در رده سنی ۹-۱۰ سال و ۵۴ نفر در رده سنی ۱۱-۱۲ سال قرار داشتند. همچنین تعداد مادران شاغل ۹۶ نفر و مادران غیر شاغل ۷۱ نفر، و نیز تعداد مادران زیردپلم ۲۵ نفر (که رقم قابل ملاحظه ای است) و مادران دپلم و فوق دپلم ۶۴ نفر و مادران لیسانس و بالاتر ۷۸ نفر بود. در سنجش ارتباط میان سن کودکان و سطوح ادراک از خود، نتیجه پژوهش نشان داد که ضریب همبستگی اسپیرمن بین سطوح ادراک و سن ۰/۲۹۶ است که در سطح ۰/۰۰۱ معنادار بود. همچنین، بین سطوح مختلف ادراک رابطه معناداری و مستقیمی وجود دارد، ($r=0/296$ و $p=0/001$).

نتایج جدول ۱ نشان می دهد در سنجش ارتباط میان سطوح ادراک خود در پسران با وضعیت شغلی مادران، میانگین متغیر ادراک خود دانش آموزان در همه رده های سنی، در دو گروه مستقل دارای مادران شاغل و خانه دار تفاوت معناداری ندارد ($t=0/45$ ، $df=58$ و $p=0/654$)، ($t=1/670$ ، $df=51$ و $p=0/101$)، ($t=1/670$ ، $df=51$ و $p=0/101$)، ($t=1/505$ ، $df=52$ و $p=0/138$).

جدول ۱: میانگین ادراک خود دانش آموزان با توجه به شغل مادران

شغل	M	SD	t	df	P
خانهدار	۲/۵۷	۰/۴۳	۰/۴۵	۵۸	۰/۶۵۴
شاغل	۲/۴۷	۰/۸۹			
خانهدار	۲/۹۶	۰/۴۷	۱/۶۷۰	۵۱	۰/۱۰۱
شاغل	۲/۷۴	۰/۴۵			
خانهدار	۲/۸۶	۰/۴۱	۱/۵۰۵	۵۲	۰/۱۳۸
شاغل	۳/۰۲	۰/۳۹			

نتایج جدول ۲ نشان می دهد اثر متغیر تحصیلات مادران در میزان ادراک دانش آموزان در هیچ رده سنی معنادار نیست ($p=0/118$)، یعنی متغیر تحصیلات مادران در میزان ادراک خود دانش آموزان تاثیری ندارد. ($p=0/112$ ، $p=0/504$)

جدول ۲: خلاصه تحلیل واریانس میانگین ادراک خود دانش آموزان با توجه به تحصیلات مادران

سن	واریانس	SS	df	میانگین مجموع مجذورات	F	P
۷-۸ سال	بین گروه	۰/۸۷۳	۲	۰/۴۳۷	۲/۲۸	۰/۱۱۲
	درون گروه	۱۰/۹۳	۵۷	۰/۱۹۲		
	کل	۱۱/۸۰۶	۵۹			
۹-۱۰ سال	بین گروه	۰/۳۰۹	۲	۰/۱۵۴	۰/۶۹۴	۰/۵۰۴
	درون گروه	۱۱/۱۳۱	۵۰	۰/۲۲۳		
	کل	۱۱/۴۴۰	۵۲			

سطوح ادراک خود در کودکان: آیا وضعیت شغلی و تحصیلات مادر، نگرش نسبت به خود را در پسران تعیین می کند؟
Self-perception levels in children: is mother's employment status and her education determine attitude ...

		۰/۷۵۰	۲	۱/۵۰۰	بین گروه	
۰/۱۱۸	۲/۳۵۲	۰/۱۴۰	۵۱	۷/۱۴۸	درون گروه	۱۱-۱۲ سال
			۵۳	۸/۶۴۸	کل	

همانگونه که از جدول ۳ بر میآید درصد بیشتری (۵۶/۶ درصد) از کودکان ۷-۸ ساله در سطح ۳ ادراک خود عینی، درصد بیشتر پسران ۹-۱۰ ساله (۵۰/۱ درصد) در سطح ۴ ادراک خود عینی و درصد بالای کودکان پسر ۱۱-۱۲ ساله (۵۱/۸ درصد) در سطح ۴ ادراک خود عینی قرار داشتند. این نتایج در پژوهش حاضر، نشان داد که کودکان ایرانی در سطوحی بالاتر از سطوحی که دیمون و هارت عنوان کرده اند، قرار دارند.

جدول ۳ توزیع دانش آموزان بر حسب سطح ادراک

سن	سطح ۴ ادراک خود		سطح ۳ ادراک خود		سطح ۴ ادراک خود		کل
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
۷-۸ ساله	۱۱	۶/۶	۳۴	۲۰/۴	۱۵	۹	۶۰
۹-۱۰	۰	۰	۳۰	۱۸	۲۳	۱۶/۲	۵۳
۱۱-۱۲	۰	۰	۲۶	۱۵/۶	۲۸	۱۶/۸	۵۴
کل	۱۱	۶/۶	۹۰	۵۳/۹	۶۶	۳۹/۵	۱۶۷

جدول شماره ۴ نشان می دهد که بیشتر کودکان ۷ تا ۸ ساله توصیفات خود را به صورت فعالیتی انجام داده اند یعنی نوع توصیف آنها از خود در سطح دوم و به صورت توصیف فعالیت ها و توانایی های خود بوده است. در کودکان ۹ الی ۱۰ ساله هنگام توصیف خود، بیشتر با توصیفات اجتماعی روبرو شدیم که نشانگر توصیف کودکان از خود بر مبنای ارتباط های اجتماعی و تعلقات گروهی است. همچنین در کودکان ۱۱ الی ۱۲ ساله بیشتر توصیفات کودکان به صورت روانی بوده و دانش آموزان در این سنین، بر حسب اعتقادات و باورهای مذهبی خود را توصیف نموده اند.

جدول ۴ توزیع دانش آموزان بر حسب نوع توصیف

سن	جسمانی		فعالیتی		اجتماعی		روانی		کل
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
۷-۸ ساله	۳۶	۱/۸	۳۳۶	۱۶/۸	۲۸۸	۱۴/۴	۶۰	۳	۷۲۰
۹-۱۰	۱۲	۰/۶	۱۹۲	۹/۶	۳۱۲	۱۵/۶	۱۲۰	۶	۶۳۶
۱۱-۱۲	۰	۰	۱۵۶	۷/۸	۱۲۰	۶	۳۷۲	۱۸/۶	۶۴۸
کل	۴۸	۲/۴	۶۸۴	۳۴/۱	۷۲۰	۳۶	۵۵۲	۲۷/۶	۲۰۰۴

بحث و نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی سطوح ادراک خود عینی در کودکان پسر و نیز بررسی رابطه میان سطوح ادراک با وضعیت شغلی مادران و میزان تحصیلات مادر انجام گرفته است. نتیجه به دست آمده در این پژوهش مبنی بر این که سطوح ادراک خود در کودکان با افزایش سن رو به تحول یافتگی و پخته تر شدن می رود، همسو با تحقیقات محققانی چون دیمون و هارت (۱۹۹۱)، پورحسین و همکاران (۱۳۸۱)، پارت (۱۹۸۸)، سلمن (۱۹۸۹) و موهر (۱۹۸۸) است. همچنین طبق یافته های پیشین (مایر، ۱۹۹۹، دیمون و هارت، ۱۹۹۱، هارتر ۱۹۸۸)، می توان گفت که این تحول جهت روانشناختی دارد به این معنا که با بالاتر رفتن سن کودک، شاهد افزایش توصیفات از جسمانی و مقوله ای به سمت توصیف های انتزاعی و روانی هستیم؛ اگرچه به وضوح می توان مشاهده کرد که توصیف های فیزیکی هرگز از بین نرفته اند بلکه به

مروز از تعداد آنها کاسته می‌شود. نکته حائز اهمیت در تفاوت توصیفات جسمانی در ابتدای کودکی و انتهای آن، نوع و سطح استدلال‌ها هستند. مثلاً یک کودک ۷ساله که خود را قوی‌هیکل توصیف کرد در چرایی اهمیت آن گفت: "چون وقتی قوی باشم خوبه" ولی یک پسر ۱۲ ساله در پاسخ به دلیل اهمیت قوی‌هیکلش بودنش عنوان کرد: "اگه قوی باشم می‌تونم از حق ضعیف‌ها دفاع کنم و خدا راضی‌تره".

درباره یافته‌های پژوهش مبنی بر عدم ارتباط میان میزان تحصیلات مادر با ادراک خود کودکان، که با پژوهش‌های محققانی مانند اشنابل و همکاران (۲۰۰۲)، خانانی و محمودزاده (۱۳۹۲)، گورانیک و همکاران (۲۰۰۳)، پورحسین و همکاران (۱۳۸۱) ناهمسو و با پژوهش‌های پارک و جح (۲۰۰۵) و شرمن (۲۰۰۵) همسو است، می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

تحقیقات این پژوهش در طبقه اقتصادی بالا انجام شده است؛ لذا می‌توان گفت با توجه به همسانی نسبی طبقه اقتصادی در بین کودکان حاضر در پژوهش، شاید اختلاف میان تحصیلات مادر، چندان تاثیرگذار نبوده است و متغیر تحصیلات مادر در زیرطبقه اقتصادی محاسبه شده است. نکته دیگر آن است که سطوح ادراک از خود مفهومی تحولی است و عوامل بیرون از عوامل روان‌شناختی باید با احتیاط بیشتری مورد بررسی قرار بگیرند. طبق نظریه پیازه، تحول امری است که در درون کودک نهاده شده و مرحله به مرحله با افزایش سن پیش می‌رود. نگاه دیگر آن است که همانندسازی پسران معمولاً با پدر بیشتر انجام می‌شود و شاید در زمینه تحصیلات، تاثیر مادر بر دختر و پدر بر پسر بیشتر باشد که نیاز به بررسی بیشتری دارد. از طرفی با پیشرفت تکنولوژی و ارتقای سطح دانش مادران در زمینه فرزندپروری از طریق شبکه‌های اجتماعی، کلاسهای مجازی و ... شاید بتوان ادعا کرد تفاوت میزان تحصیلات مادران آنقدرها مانند قبل تاثیرگذار نیست. از دیگر یافته‌های پژوهش، عدم رابطه میان شاغل یا غیرشاغل بودن مادران با سطوح تحولی ادراک خود است. یافته‌های پژوهش پیش‌رو با نتایج تحقیق کرید و همکاران (۲۰۱۵)، گورسو و بیکاکی (۲۰۰۷)، محمودی جسور (۱۳۸۸)، کابینی مقدم (۱۳۹۵) ناهمسو و با یافته‌های برآمده از پژوهش‌های لیوکاس، تامپسون و گلدبرگ (۲۰۱۰)، خانجانی، محمودزاده (۱۳۹۲)، هوستون و آرونسون (۲۰۰۵)، هندرسون (۱۹۹۹)، خانی (۱۳۹۴) همسو است. در تبیین این مسئله می‌توان به کیفیت تعامل مادر و کودک اشاره نمود. گاهی مادران شاغل به دلیل زمان محدودی که برای ارتباط با کودک خود در اختیار دارند، غنا و کیفیت بیشتری برای رابطه قائل می‌شوند و اصطلاحاً دم را غنیمت می‌شمرند. از طرف دیگر نباید تاثیر عوامل مختلفی از جمله سطح درآمد، رضایت شغلی، تحصیلات و رضایت زناشویی که بر شیوهی تربیتی مادران شاغل اثرگذار است، را نادیده گرفت. همچنین می‌توان به تحولی بودن ادراک خود اشاره نمود که با توجه به درونی بودن روند آن، کمتر تحت تاثیر عوامل بیرونی مانند اشتغال مادران قرار بگیرد.

از آنجایی که مدل ارائه شده در پژوهش به نوعی مدل روانی-اجتماعی است و خوب است که به همه جوانب جامعه شناختی موثر بر ادراک خود توجه شود، لازم است این زوایا از تحقیق نیز مورد نظر خوانندگان قرار گیرد و رابطه ادراک خود با سایر عوامل جمعیت‌شناسی و روانشناختی دیگر نیز مورد بررسی قرار بگیرند. پیشنهاد می‌گردد این پژوهش در مکانی غیر از مدرسه هم بر روی کودکان انجام پذیرد چراکه حضور کودک در فضای آموزشی ممکن است اطلاعات را تحت تاثیر قرار دهد. همچنین بهتر است این تحقیق بر روی کودکان دختر نیز انجام شود و متغیر جنس نیز مورد مطالعه قرار گیرد. بهتر است این تحقیق در هر دو سطح اقتصادی بالا و پایین انجام گیرد. همچنین اثرات تحصیلات پدر هم مورد بررسی قرار بگیرد. با توجه به اینکه در سنین مختلف، کودکان در سطوح مختلف ادراک خود هستند، بهتر است برنامه‌ریزی جهت آنها متناسب با این سطوح انجام شود. از آنجایی که ادراک خود در سنین پایین زندگی شروع به رشد می‌کند و ریشه آن در خانواده و بخصوص مادر است بهتر است در سیاست‌های آموزش خانواده به این مهم توجه شود و کلاس‌های آموزشی ویژه جهت آموزش والدین در این خصوص تدارک دیده شود.

منابع

- پورحسین، رضا. (۱۳۹۳). *روان شناسی بالینی کودک*. شماره اول. چاپ دانشگاه تهران، تهران، ۱۶، ۷۳، ۱۵-۲۳.
- پورحسین، رضا. (۱۳۸۳). *روان شناسی تحولی*. انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- پورحسین رضا، شفیع تبار مهدیه، اناری آسیه (۱۳۸۴). بررسی چگونگی شکل‌گیری خود عینی و فاعلی و توصیف خود در زنان زندانی و عادی، *مجله علوم روانشناختی*، ۱۲، ۶۱، ۲۸-۴۸.
- خانجانی، زینب و محمودزاده، رقیه. (۱۳۹۲). مقایسه شیوه‌های فرزندپروری و اختلالات رفتاری کودکان با مادران شاغل و غیرشاغل. *فصلنامه علمی پژوهش‌های زن و فرهنگ*. ۴، ۱۶، ۲۳-۲۹.
- محسنی، نیکچهره. (۱۳۷۵). *ادراک خود از کودکی تا بزرگسالی*. تهران: انتشارات بعثت.

سطوح ادراک خود در کودکان: آیا وضعیت شغلی و تحصیلات مادر، نگرش نسبت به خود را در پسرانشان تعیین می کند؟
Self-perception levels in children: is mother's employment status and her education determine attitude ...

ملکشاهی، فریده، فرهادی، علی. (۱۳۹۲). شیوع کودک آزاری در دانش آموزان مقطع راهنمایی خرم آباد در سال ۱۳۹۰. *مجله علمی پژوهشی یافته*. ۳۱-۳۹، ۵، ۱۵.

- نجاتی، مریم (۱۳۹۶). مقایسه تراز های تحولی ادراک خود در نوجوانان زورگو و همتایان به هنجار، *مجله علوم روانشناختی*، ۱۶، ۶۱، ۳۲-۴۵.
- Alberse, A. M. E., de Vries, A. L., Elzinga, W. S., & Steensma, T. D. (2019). Self-perception of transgender clinic referred gender diverse children and adolescents. *Clinical child psychology and psychiatry*, 24(2), 388-401.
- Aparício, G., Ferreira, M., Duarte, J., Silva, E., Cunha, M., Bica, I., ... & Cabral, L. (2020). Perception of resilience in parents and children/adolescents: a comparative study. *Acta Paul Enferm*, 33, 1-8.
- Bianchi, S. M. (2000). Maternal employment and time with children: Dramatic change or surprising continuity?. *Demography*, 37(4), 401-414.
- Birch, E. E., Castañeda, Y. S., Cheng-Patel, C. S., Morale, S. E., Kelly, K. R., Beauchamp, C. L., & Webber, A. (2019). Self-perception of school-aged children with amblyopia and its association with reading speed and motor skills. *JAMA ophthalmology*, 137(2), 167-174.
- Bridges, K. M. B. (2017). *The social and emotional development of the pre-school child*. Routledge.
- Chaparro, S. E. (2019). But mom! I'm not a Spanish Boy: Raciolinguistic socialization in a Two-Way Immersion bilingual program. *Linguistics and Education*, 50, 1-12.
- Damon, W., & Hart, D. (1982). The development of self-understanding from infancy through adolescence. *Child development*, 841-864.
- Dar, A. H. (2019). An Evaluative Study of Self Concept and Academic Achievement of Working Mothers. *International Journal of Advanced Multidisciplinary Scientific Research (IJAMSR) ISSN: 2581-4281*, 2 (3), March, 2019, # Art, 1320, 89-94.
- Grier, L. K., & Boutakidis, I. (2018). The ecology of social support in relation to academic and behavioral self-perceptions among African American boys and girls. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 28(6), 798-816.
- Guralnick, M. J., Neville, B., Connor, R. T., & Hammond, M. A. (2003). Family factors associated with the peer social competence of young children with mild delays. *American Journal on Mental Retardation*, 108(4), 272-287.
- Gürsoy, F., & Biçakçı, M. Y. (2007). A comparison of parental attitude perceptions in children of working and nonworking mothers. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 35(5), 693-706.
- Harter, S. (2012). Self-perception profile for adolescents: Manual and questionnaires. *Denver, CO: Univeristy of Denver, Department of Psychology*.
- Hübner, N., Wille, E., Cambria, J., Nagengast, B., & Trautwein, U. (2017). Maximizing gender equality by minimizing course choice options? Effects of obligatory coursework in math on gender differences in STEM. *Journal of Educational Psychology*, 109(7), 993.
- Leira, A. (2018). Combining work and family: Working mothers in Scandinavia and the European Community. In *Economic restructuring and social exclusion* (pp. 86-104). Routledge.
- Lone, S. A. (2019). Study On Self Confidence And Academic Achievement Of Working And Non-Working Mothers In Jammu And Kashmir. *International Journal of Advanced Multidisciplinary Scientific Research (IJAMSR) ISSN: 2581-4281*, 2 (2), February, 2019, # Art, 1219, 88-94.
- Lucas-Thompson, R. G., Goldberg, W. A., & Prause, J. (2010). Maternal work early in the lives of children and its distal associations with achievement and behavior problems: a meta-analysis. *Psychological bulletin*, 136(6), 915.
- James, W., Burkhardt, F., Bowers, F., & Skrupskelis, I. K. (1982). *Essays in religion and morality* (Vol. 9). Harvard University Press.
- Joshi, P. A., Smith, J., Vale, S., & Campbell, D. E. (2019). The Australasian Society of Clinical Immunology and Allergy infant feeding for allergy prevention guidelines. *Medical Journal of Australia*, 210(2), 89-93.
- Makkreel, R. A. (2003). The cognition-knowledge distinction in Kant and Dilthey and the implications for psychology and self-understanding. *Studies in History and Philosophy of Science Part A*, 34(1), 149-164.
- Mandal, M. B., & Mehera, C. (2017). Relationship between Altruism and Emotional Intelligence among Adolescent children of Working and non-working Mothers. *Educational Quest-An International Journal of Education and Applied Social Sciences*, 8(spl), 389-398.
- Meadows, S. (2012). *The child as thinker: The development and acquisition of cognition in childhood*. Routledge.
- Meissner, W. W. (1980). A note on projective identification. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 28(1), 43-67.
- Nicholson, J. M., Berthelsen, D., Williams, K. E., & Abad, V. (2010). National study of an early parenting intervention: Implementation differences on parent and child outcomes. *Prevention Science*, 11(4), 360-370.
- Ogelman, H. G., Erol, A., Kardeşin, N., & Akyol, M. (2019). Fathers and Their Young Children's Self-Perception, Levels of Being Liked by Their Peers and Prosocial Behaviours. *International Journal of Academic Research in Education*, 5(1), 31-42.
- Park, N. (2015). Life satisfaction among Korean children and youth: A developmental perspective. *School Psychology International*, 26(2), 209-223.
- Romagnoli, A., & Wall, G. (2012). 'I know I'm a good mom': Young, low-income mothers' experiences with risk perception, intensive parenting ideology and parenting education programmes. *Health, Risk & Society*, 14(3), 273-289.

- Schnabel, K. U., Alfeld, C., Eccles, J. S., Köller, O., & Baumert, J. (2012). Parental influence on students' educational choices in the United States and Germany: Different ramifications—Same effect?. *Journal of Vocational Behavior*, 60(2), 178-198.
- Sherman, I. L. (2005). Development of arithmetic skills and knowledge in preschool children. *The handbook of mathematical cognition*, 143.
- Sonkin, D., Ferreira, R. J., Hamel, J., Buttell, F., & Frias, M. T. (2019). Associations between attachment insecurities and psychological violence in a sample of court-mandated batterers. *Violence and victims*, 34(6), 910-929.
- Steinmayr, R., Crede, J., McElvany, N., & Wirthwein, L. (2016). Subjective well-being, test anxiety, academic achievement: Testing for reciprocal effects. *Frontiers in psychology*, 6, 1994.
- Verschueren, K., Doumen, S., & Buyse, E. (2012). Relationships with mother, teacher, and peers: Unique and joint effects on young children's self-concept. *Attachment & Human Development*, 14(3), 233-248.
- Zeanah, C. H., Smyke, A. T., Koga, S. F., Carlson, E., & Bucharest Early Intervention Project Core Group. (2005). Attachment in institutionalized and community children in Romania. *Child development*, 76(5), 1015-1028.

شپرشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

سطوح ادراک خود در کودکان: آیا وضعیت شغلی و تحصیلات مادر، نگرش نسبت به خود را در پسرانشان تعیین می کند؟
Self-perception levels in children: is mother's employment status and her education determine attitude ...

شپوهنگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی